

El nacionalisme i Europa

En els últims temps es percep, entre els polítics i en els mitjans de comunicació, una tendència a atribuir al nacionalisme bona part de les dificultats per les quals travessa Europa. En l'argumentació es barregen temes tan diferents com els conflictes derivats de la desintegració de la Unió Soviètica, la guerra de Sèrbia contra els altres pobles de l'antiga Iugoslàvia i el no de Dinamarca als Tractats de Maastricht.

Aquest reduccionisme és possible perquè, del nacionalisme, només se sol percebre, en una primera anàlisi, allò que correspon a una situació de reivindicació o a una d'expansionisme, és a dir, a la revolta dels qui no accepten l'opressió o a la política d'aquells que fan de l'opressió als altres un mitjà polític.

El nacionalisme que correspon a una situació estable es habitualment menystingut si no ignorat. Els neerlandesos, posem per cas, poden passar per un poble escassament nacionalista, perquè van resoldre el seu problema nacional al segle XVII i des de llavors han gaudit de llibertat nacional amb tanta continuïtat que, quan han vist amenaçada la seva independència, el fet que lluitessin per recuperar-la entrava dins d'allò que ja es dona per descomptat.

Però no cal anar tan lluny. Com que la memòria històrica tendeix a ser feble, s'oblida sovint que la majoria de les nacions d'Europa han passat per situacions ben diferents en molt poc temps: menys d'un segle. Ningú titllaria avui els hongaresos, els noruecs, o els islandesos, o, si no fos pel conflicte de l'Ulster, potser ni els irlandesos, d'especialment nacionalistes, perquè tenen ben resolta la seva qüestió nacional no fan gens de soroll. De fet, fa menys de 100 anys que van accedir a la independència i, en el moment de la separació, bé devien ser considerats nacionalistes.

El nacionalisme que mira d'alterar un statu quo és, en principi, malvist, mentre que el dels països normalitzats nacionalment és acceptat o fins i tot ignorat. Quan Eslovènia i Croàcia van començar a donar mostres de voluntat independentista, el ministre d'Afers Exteriors italià es va apressar a recordar-los que Itàlia havia pactat les fronteres amb Iugoslàvia, no amb Eslovènia o amb Croàcia. Només la barbàrie dels partidaris de la Gran Sèrbia han fet capgirar l'opinió de les cancelleries: en un principi, els desestabilitzadors eren els croats i els eslovens. Ara succeeix el mateix amb Hongria i Eslovàquia. La primera recorda a la segona que allò que es va pactar amb Txecoslovàquia en extingir-se l'Imperi Austro-hongarès, pot no ser vàlid per a les futures relacions entre Hongria i Eslovàquia.

Deixant de banda les més o menys grans minories ètniques que poden adduir-se en favor de la intromissió, la raó de fons no es altra que el respecte immobiliari a l'estatu quo, sense preguntar-se per la seva justícia o fins i tot per la seva viabilitat.

Aquesta dèria de blasmar els nacionalismes aparents ha arribat fins i tot a Dinamarca, a causa del seu vot contrari als Tractats de Maastricht. Això els ha col·locat, als ulls d'alguns, al zenit de les actituds nacionalistes. Però justament aquest exemple ens dona la clau per fer entendre on rau l'equívoc de l'anàlisi. En realitat, el que hi ha són diverses maneres d'exercir el nacionalisme: els danesos que han votat sí als Tractats de Maastricht no són pas menys nacionalistes que els qui han votat no; han exercit el nacionalisme d'una manera diferent. Pregunteu-los però si amb la unitat europea han pensat a deixar de ser danesos i, un cop refets de la sorpresa de la pregunta, us respondran rotundament que no.

Com no pensem els francesos deixar de ser francesos ni els alemanys deixar de ser alemanys i aquests últims, no ho oblidem, no s'ho han fet dir dues vegades, a l'hora de reunificar-se, acció clarament nacionalista. Doncs bé, els francesos, i els alemanys, i totes les nacions que aposten decididament per la unitat europea en la versió del Tractat de Maastricht, no són pas menys nacionalistes que els reticents anglesos o que els danesos que han dit que no. Pensar altrament, i creure que l'europèisme consisteix en una còpia del *melting pot* americà, es no entendre-hi res.

Ara, passa sovint que els qui s'oposen a un nacionalisme no ho fan sinó en nom d'un altre nacionalisme, encara que sovint es revesteixi d'internacionalisme o d'universalisme. Aleshores poden criminalitzar el nacionalisme i alhora declarar-se'n exempts.

El fet nacional és, de fet, universal. Cal no solament acceptar-lo com a expressió de la naturalesa humana, sinó donar-li, a més, la importància que mereix com a factor dinamitzador en la vida dels pobles.

En principi, el nacionalisme és positiu, per tal com en la seva arrel més profunda és un poderós motor de solidaritat humana. No és cert que sigui una solidaritat que forçosament s'ha d'exercir en contra dels altres. Fins i tot els pobles més històricament enemics han passat més èpoques de veïnatge pacífic que no de lluita, encara que les primeres tendeixen a no sortir tant en certes visions de la història. El nacionalisme no té res a veure amb el racisme, amb el xovinisme o amb la xenofòbia. La primera exigència de qualsevol nacionalisme conscient es la consideració, en un pla d'igualtat, dels altres nacionalismes. Un Le Pen no es cap model de nacionalisme.

Una altra cosa es que sobre la base del fet nacional s'edifiquin doctrines que s'apartin de la solidaritat bàsica entre els humans. Això no té res d'estrany, ja que no hi ha causa noble que no sigui susceptible de ser corrompuda. Vegem si no que un dels dos grans moviments totalitaris del segle XX s'ha edificat sobre una idea en principi noble, com és la defensa dels drets de la classe obrera.

Entre els excessos fets en nom del nacionalisme, el primer que cal blasmar és l'imperialisme, és a dir, la imposició per la força d'una nació sobre una altra. La qüestió no és, doncs, que dues o més nacions visquin en una agrupació supranacional; el mal és que això sigui el resultat d'una imposició i del que n'és el resultat ineluctable: la manca d'igualtat entre les parts presumptament contractants.

Aquesta manca d'igualtat i la imposició sobre la qual es basava es la que explica la manca de viabilitat de l'URSS un cop produïda l'ensulsiada del regim tirànic que la mantenia dreta. El cas de Iugoslàvia és, encara, més clar: la violència ha estat desfermada d'una manera pràcticament unilateral pels que es resisteixen a perdre l'hegemonia.

Cal acostumar-se a veure la situació altrament. Ens trobem en una tercera fase d'un procés que dura des de fa uns dos-cents anys, que ha tingut diversos moments de gran intensitat - unitat italiana i alemanya del XIX -, desmembrament progressiu de l'Imperi Otomà - amb la independència de Grècia com a moment emblemàtic - i col·lapse de l'Imperi Austro-hongarès el 1918. Però ni a Viena ni a Ialta es va aplicar del tot el principi de les nacionalitats, i la factura arriba més aviat o més tard, com passa ara amb Iugoslàvia. Quant a la Unió Soviètica, el col·lapse del comunisme hi ha produït un fenomen anàleg. Ningú no pot dir que els problemes que es plantegen siguin de fàcil solució, però cal no oblidar que no són problemes nous, sinó l'emergència de problemes antics.

I pel que fa a la construcció europea, serà tant més sòlida i més duradora com més sigui capaç de trobar un punt d'equilibri entre les realitats nacionals i el sentit d'afirmació europea, com més aconsegueixi de vèncer el dèficit de democràcia de les seves institucions representatives, com més eviti la tendència a la burocràcia i a la casuística i, en definitiva, com més s'impregni del principi de subsidiaritat.

Avui, 25.8.1992